

**УДК 821.161.2-2.09**

**ЮГАН Наталія** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри східної філології і перекладу, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Івана Банка, 3, Полтава, 36003, Україна ([ugannl2@gmail.com](mailto:ugannl2@gmail.com))

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6845-6731>

**Scopus-Author ID:** 57208167876

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

**Бібліографічний опис статті:** Юган, Н. (2024). Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 81–92, doi <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

**ЖІНОЧИЙ ПОГЛЯД НА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ:  
ФЕМІННІ РОЛІ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ І  
ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ ТРАВМ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ  
УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ**

**Анотація.** *Мета статті:* класифікувати жіночі ролі та описати стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм, висвітлені у сучасній українській жіночій драматургії про російсько-українську війну 2022–2024 рр. *Методологія:* цілісний аналіз літературного твору, метод класифікації, системний підхід до вивчення художньої структури тексту з використанням феміністичних стратегій в літературознавстві, психологічних теорій та концепцій, а саме теорії архетипів К. Г. Юнга, теорії травми та колективної психотравми Т. Хюбла, Дж. А. Коена, Е. Деблінгера, Дж. Л. Германа, А. П. Маннаріно. *Новизна:* розвідка базується на аналізі п'єс драматургинь про російсько-українську війну з порталу сучасної української драматургії *UkrdramaHub*, які не були об'єктом наукового дослідження. *Висновки.* У сучасній жіночій українській драматургії виокремлення ампула воїна, волонтерки, матері, біженки, жертви та нараторки свідчить про суттєву зміну традиційних гендерних ролей та значний вплив екстремальної, кризової ситуації на фемінно-маскулінні стратегії поведінки жінок. Ці ролі показують, що жінка в суспільстві воєнного стану виконує функції, які раніше вважалися суто чоловічими, такі, як участь у бойових діях або активна громадська діяльність, її стратегії поведінки стають більш гнучкими та адаптивними. Жінка може бути сильною й незалежною, виконуючи роль захисниці або волонтерки, але водночас зберігати традиційні фемінні якості, такі, як материнство, емпатія, піклування про родину, слабких та нужденних.

Розмивання жорстких гендерних меж, створення нових, більш комплексних моделей жіночої поведінки, втілене в постатях героїнь театральних перформативних нарацій українських драматургинь, органічно співіснує з іншою тенденцією – актуалізацією символічного образу Березини Роду та архетипу Великої Матері, що сприяє пропрацюванню колективних транспоклінневих травм, активації зв'язків з родом і пам'яттю предків, процесів усвідомленої національної ідентифікації та розриву з колоніальним минулим.

**Ключові слова:** сучасна українська жіноча драматургія, індивідуально-перформативна нарація, фемінна роль, транспокліннева травматична пам'ять, колективна травма, архетип Великої Матері.

**YUHAN Nataliia** – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Oriental Philology and Translation, Luhansk Taras Shevchenko National University, 3, Ivan Banka str., Poltava, 36003, Ukraine (ugannl2@gmail.com)

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6845-6731>

**Scopus-Author ID:** 57208167876

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

**To cite this article:** Yuhan, N. (2024). Zhinochyi pohliad na rosiisko-ukrainsku viinu: feminni roli ta stratehii podolannia psykholohichnykh ta postkolonialnykh travm u tvorakh suchasnoi ukrainskoi dramaturhii [Women's Perspectives on the Russian-Ukrainian War: Women's Roles and Strategies for Overcoming Psychological and Postcolonial Trauma in Contemporary Ukrainian Drama]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 81–92, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10> [in Ukrainian].

## WOMEN'S PERSPECTIVES ON THE RUSSIAN -UKRAINIAN WAR: WOMEN'S ROLES AND STRATEGIES FOR OVERCOMING PSYCHOLOGICAL AND POSTCOLONIAL TRAUMA IN CONTEMPORARY UKRAINIAN DRAMA

**Summary.** *Objective.* The article aims to classify female roles and describe strategies for overcoming psychological and postcolonial traumas as depicted in contemporary Ukrainian women's drama about the 2022–2024 Russo-Ukrainian war. *Methodology.* The study employs a comprehensive analysis of literary works, classification methods, and a systematic approach to examining the artistic structure of the text using feminist strategies in literary criticism, psychological theories, and concepts. These include Carl Jung's theory of archetypes, the trauma theory, and the collective psychotrauma theories of T. Hübl, J. A. Cohen, E. Deblinger, J. L. Herman, and A. P. Mannarino. *Novelty.* The research is based on the analysis of plays by female playwrights about the Russo-Ukrainian war from the Ukrdramahub portal of contemporary Ukrainian drama, which have not yet been the subject of academic study. *Conclusions.* In contemporary Ukrainian women's drama, the identification of roles such as warrior, volunteer, mother, refugee, victim, and narrator indicates a significant shift in traditional gender roles and the substantial impact of extreme, crisis situations on the feminine-masculine behavioral strategies of women. These roles demonstrate that women in a wartime society assume functions that were previously considered exclusively masculine, such as participating in combat or engaging in active public service. Their behavioral strategies become more flexible and adaptive. A woman can be strong and independent, fulfilling the role of a protector or volunteer, while simultaneously retaining traditional feminine qualities, such as motherhood, empathy, and care for family, the weak, and the needy.

The blurring of rigid gender boundaries and the creation of new, more complex models of female behavior, as embodied in the figures of heroines in theatrical-performative narratives by Ukrainian female playwrights, coexists organically with another trend – the actualization of the symbolic image of the Guardian of the Family and the archetype of the Great Mother. This trend contributes to the processing of collective intergenerational traumas, the activation of connections with family and ancestral memory, processes of conscious national identification, and the break with the colonial past.

**Key words:** contemporary ukrainian women's drama, individual-performative narration, feminine role, transgenerational traumatic memory, collective trauma, archetype of the Great Mother.

**Постановка проблеми.** Створені жінками-драматургами після 24 лютого 2022 року театральні-перформативні нарації стають частинами єдиного антропологічного літопису російсько-української війни. Вони у всій своїй різноманітності тематики, проблематики, жанрово-стильової специфіки транслюють назовні жіночий досвід проживання

трагічних подій, особистих психологічних та колоніальних родинних транспокліннєвих травм, а також демонструють успішні фемінні (та фемінно-маскулінні) стратегії подолання екстремальних життєвих криз. Жіноча драматургія відзначається глибоким психологізмом і здатністю передати складні, багатогранні, суперечливі почуття та емоції, які

супроводжують життя нації в умовах війни та внутрішнього тиску глибоких колоніальних травм.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасна українська жіноча драматургія стала об'єктом ґрунтовних розвідок проф. О. Бондаревої. Так, у складі антології «Драма панорама 2023» дослідниця проаналізувала п'єси О. Савченко «Моє пекло», О. Гриценко «Молочайник», Л. Кудасєвої «Один день», Н. Захоженко «Перевізник», К. Пенькової «Марафон «російська рулетка» як художньо переосмислені репрезентації різних аспектів війни й доказ унікальної вітаїстичної сили українського жіноцтва всіх поколінь (Бондарева, 2024, с. 63–66, 70–73).

В одному з підрозділів наукової статті «Ландшафти та топоси війни у сучасній українській драматургії» О. Бондарева (2023b) розглянула жіночий простір війни на матеріалі п'єс С. Спасибо «Вона+Війна», А. Багряної «Принц і жінка», Неди Нежданої «Закрите небо» (с. 61–63). Об'єктом іншої програмної роботи дослідниці став ґрунтовний аналіз драми Неди Нежданої «Закрите небо»: особливості художнього відтворення суто воєнного дискурсу, трансляції та проживання індивідуального та колективного травматичного жіночого досвіду, висвітлення проблеми транспоколінневої пам'яті та усвідомлення деколоніальних перспектив (Бондарева, 2023a).

Жіночі наративи, рефлексії, особливості проживання та трансляції назагал травм та посттравматичних психологічних станів стали предметом літературознавчого аналізу проф. О. Бондаревої (2023) за розгляду нової суспільно-культурної події – виходу у світ віртуальної драматургічної антології «Неназвана війна» (на матеріалі п'єс М. Смілянець «Молитва за Єлвіса», Н. Калігор «Відіграний ящик», С. Спасибо «Вона+Війна», А. Багряної «Принц і жінка», О. Анненко «Люби-мене-не-кинь», І. Гончарової «Трубач») (с. 112–114, 117–123, 126–128).

Запропонована нами розвідка базується на аналізі п'єс драматургинь про російсько-українську війну з порталу сучасної української драматургії Ukrdramahub, які не були ще об'єктом наукового дослідження.

**Актуальність.** Російсько-українська війна 2022–2024 рр. – це перша в історії люд-

ства війна «в прямому етері», «прямоефірна інформаційна війна» (Синчак, 2022). Незважаючи на те що більшість воєнних та суспільних подій задокументовано, знято, викладено в YouTube, проговорено на медійному плацдармі (зокрема, у різних пабліках, соціальних мережах, на офіційних державних медіа-платформах та блогерських каналах), естетико-театральні практики залишаються важливим ресурсом для акумуляції, збереження й передачі наступному поколінню фактів і досвіду проживання нацією психологічних і постколоніальних травм, потужним важелем впливу на процес формування національної свідомості й ідентичності (Yuhan, 2023). Крім того, сучасна українська драматургія та її театраль-но-перформативне втілення на сцені стали на сьогодні сильним і переконливим голосом для всього світу, який промовляє національну правду про злочини країни-терористки та про геноцидний характер цієї повномасштабної війни й таким чином протистоїть потужній машині пропаганди агресора.

**Мета нашої розвідки** – аналіз жіночих ролей і стратегій подолання психологічних і постколоніальних травм у сучасній українській драматургії про російсько-українську війну, створену авторками у 2022–2024 рр.

#### **Завдання статті:**

1) класифікувати фемінні ролі жінок та їхні трансформації в сучасній українській жіночій драматургії;

2) проаналізувати фемінні та феміно-маскулінні суспільні ролі та життєві стратегії героїнь сучасних українських п'єс, використовуючи при цьому психоаналітичну теорію архетипів К.-Г. Юнга;

3) зазначити та описати психологічні та постколоніальні травми української нації, які акцептувала російсько-українська війна, спираючись на актуальні психологічні та психотерапевтичні теорії травми.

**Виклад матеріалу.** Об'єктом нашої літературознавчої розвідки стали 75 п'єс жінок про війну з порталу сучасної української драматургії Ukrdramahub, створені у 2022–2024 рр.: 43 п'єси написані 2022 р., 30 творів – 2023 р., 2 – 2024 р. Треба зазначити, що хоча за художнім рівнем драматургічні тексти не можна визнати рівнозначними, але кожен із творів важливий як безпосередній

відгук на актуальні події доленосного періоду життя нації.

Сучасні українські драми про війну демонструють різноманітні фемінні ролі та амплуа, у яких втілена багатогранність та глибина жіночого досвіду реагування на екстремальні умови та життя в них. Ці ролі часто виходять за межі традиційних уявлень і стереотипів про фемінність та маскуліність, характеризують дії жінок у різних складних життєвих обставинах, ситуаціях морального вибору та необхідності прийняття доленосних рішень для себе, родини, близьких, оточення та країни загалом.

Символічно ця ситуація означена на початку п'єси Н. Блок «Вибери кращу версію» (2023), у якій наголошено на тому, що агресія російської федерації змусила українську жінку шукати та вибирати собі роль, яку в мирному житті вона ніколи не те що не обрала би, а навіть і не здогадалася б, що має на це силу й волю.

У Пролозі головна героїня – Вона – три рази однаково розпочинає свою типову українську жіночу історію: «Коли все почалося, я була в Києві. І як багато хто, не розуміла, що робити. Сиділа ночами в підвалах. Сиділа з людьми в метро на Політесі. Там було дуже холодно. Потім втомилася від підвалів і стала спати у ванній кімнаті. А потім я психанула, <...>» (Блок, 2023, с. 1). У першій уявній версії подолання свого кризового психологічного стану жінка «сіла в машину і виїхала через вибухи, затори і істерики з України. Багато разів, я плакала прямо посеред чужого міста, в чужій країні про те, що хочу додому. Але не їхала, бо мені було страшно. Страшно повертатися, бо війна. І страшно повертатися, бо всі змінилися» (Блок, 2023, с. 1). Друга версія її долі звучить так: «і стала плести маскувальні сітки, збирати для воїнів ЗСУ гроші на амуніцію і залишилася жити в Києві. Кілька разів біля мого дому були прильоти. Я ще не раз йшла до метро (бо там краще, ніж в підвалі). Але я прийняла таке рішення, бути дома і чекати на перемогу. І на свого хлопця. Ми хотіли одружитися. Мені так здається тепер» (Блок, 2023, с. 1). Третя версія себе героїчна: «і поїхала з командою добровольців на схід. Хлопці потребували допомоги. Я вдягла піксель і стала захисницею. Перемогу треба

наближати. Бо більше нема кому це робити» (Блок, 2023, с. 1). Перед нами три найголовніші ролі жінки під час війни – захисниця Батьківщини, волонтерка та біженка.

Розглянемо детальніше головні фемінні (фемінно-маскулінні) ролі та амплуа героїнь у п'єсах українських драматургинь про війну 2022–2024 рр.

### 1. Жінка-Воїн (Захисниця).

Ця фемінно-маскулінна стратегія поведінки жінки представлена на Ukrdramahub двома різновидами та нечисленними перформативно-театральними нараціями.

У п'єсі Remen Sofi «Зламани. Вони. Ми. Ти» (2023) умовно названа героїня – Вона – пішла на фронт замість Нього, бо в чоловіка були проблеми зі здоров'ям, та й не мав він сили духу боронити Батьківщину. Але скоро прийшла звістка про її загибель, яка зламала Його. Через рік закохані випадково зустрілися на її могилі. Жінку покалічено у ході бойових дій та в полоні, її фізичні травми приносили їй тільки страждання, тож Вона попросила коханого застрелити її. Незважаючи на мелодраматичні перипетії сюжету, п'єса багата на реалістичні подробиці бойових дій, катувань, яскраво змальовує ставлення агресорів до полонених та, звісно, стверджує героїзм та незламність духу українських жінок-воїнів. Тут жінка переймає на себе чоловічу, маскулінну роль, на яку Він виявився нездатним.

Більш широко представлені на сайті драматургічні твори, у яких жінки протидіють ворогу відкрито чи підпільно в окупації. Так, у п'єсах Т. Киценко «Баба Тома» (2022) і «Тут живуть люди» (2023) відтворено реальні події, які відбувалися в селі Олександрівка Броварського району Київської області. 75-річна одинока пенсіонерка Тамара Андріївна робить для себе складний, але однозначний вибір. Вона спілкується з окупантами та підгодує їх, натомість отримує цінну інформацію про позиції військ та переповідає все своєму племіннику, який очолює місцеву тероборону. Так кожен день героїня наближає перемогу сил спротиву. Марина з драми І. Феофанової «Чужесранка» (2022) біжить із сином із Бучі, рятуючись від наступу російських військ. Але коли нове місце проживання внутрішньо переміщеної родини, село Калинівка, згодом теж захопив ворог, «чужинка» об'єднує навколо

себе односельців, організовує потужний спротив та блокує колону ворожих танків, тим самим перерізає їхній рух на столицю країни.

У названих творах жінки відкидають образ пасивної жертви, вони перетворюються на активних гравців, стають поряд із чоловіками-воїнами або навіть замінюють їх на фронті. Вони використовують будь-які доступні засоби для опору, боротьби за свою землю, гідність, майбутнє країни та своїх нащадків. Активний спротив жінок рашистській навалі демонструє силу й незламність духу, відкриває для глядача та читача нові грані жіночої ідентичності в умовах війни.

## 2. Жінка-волонтерка.

У творах сучасної української драматургії ця постать символізує не тільки силу й відвагу, а й людяність, жертвність, незламну віру в перемогу. Жінка-волонтерка стає одним із центральних драматургічних персонажів, через який українські авторки досліджують тему громадянської відповідальності, солідарності та морального вибору під час війни. У творах сучасних українських драматургинь також наголошено, що волонтерство часто вимагає від жінок великих особистих жертв. Вони змушені поступатися власними інтересами, відкладати на потім кар'єру, родинні обов'язки, відмовлятися від типових фемінних ролей та стратегій мирного життя, щоб присвятити себе допомозі іншим. Цей аспект підсвічує проблему гуманістичного виміру війни, коли кожен учасник веде свою боротьбу, має власний фронт. Жінки-волонтерки, таким чином, стають втіленням героїзму буднів, коли невидима й часто недооцінена робота має критичне значення для загальної Перемоги.

У монолозі «Сповідь дружини військовослужбовця» (2022) І. Феофанової Інна, уродженка Гостомеля, везе з Івано-Франківщини на передову чоловікові та його побратимам два квадрокоптери «Mavic 3». Вона розповідає про свою волонтерську діяльність (плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, збори коштів та закупівлю турнікетів, тепловізорів, квадрокоптерів) та про своє велике бажання йти на фронт і при цьому про страх смерті, болю та крові й проблеми зі здоров'ям. Жінка за кермом вже три доби, вона втомлена й знервована, проговорює свої психологічні травми й образи – страх втратити

чоловіка та хоча б на певний час загубити телефонний зв'язок із ним, повну самотність і нерозуміння її активної громадської позиції навіть найбільш близькими, ухилянство від фронту та мобілізації друзів і бізнес-партнерів, несправедливість законів, за якими не відбувається ані демобілізація, ані ротація.

Драматургиня підкреслює складність і амбівалентність ролі волонтерки. З одного боку, це натхнення й гордість за свою країну, а з іншого – постійна боротьба з утомою, розчаруванням, страхом за життя чоловіка. Через такі жіночі постаті в драматургії піднімаються питання внутрішнього конфлікту, що виникає в умовах війни, коли жінка намагається знайти баланс між допомогою іншим і збереженням власної цілісності. Так, проговоривши свої претензії до суспільства та свого найближчого оточення, Ірина переживає своєрідний катарсис, полегшення та намагається поглянути на дії друзів з іншого кута зору, виправдовує їх, бачить їхню допомогу фронту, страждання, психологічні травми та комплекси, непереборні особисті проблеми. Ірина прагне знайти порозуміння з оточенням, не замикається в особистих болісних переживаннях та не залишається в колі психотравматичної реальності. Жінка-волонтерка постає своєрідним моральним компасом, який вказує на те, що справжня сила нації полягає не тільки в армії, а й у здатності громадян допомагати один одному, підтримувати слабких і не забувати про людяність у найтемніші для рідної землі часи.

У драмі О. Анненко «Люби-мене-не-покинь» (2022) квіткаря Катя не тільки волонтерить за кордоном, у Франції (збирає кошти на турнікети й медикаменти для бійців та відправляє на фронт), але й демонструє здатність усіляко підтримувати та об'єднувати людей. Вона стає ядром громади біженців-українців в місті Ла-Рошель, уособлює зв'язок між тими, хто воює, і тими, хто допомагає фронту. У цьому контексті волонтерство в українській жіночій драматургії показано не просто як діяльність, а як акт любові та турботи, що зміцнює моральний дух нації.

Загалом, у сучасній українській драмі образ жінки-волонтерки відображає нову реальність, у якій війна стосується кожного: жінки відіграють важливу роль, не обмежу-

ючись гендерними стереотипами й активно формуючи майбутнє своєї країни.

### 3. Мати.

Образ матері в жіночих воєнних драмах символізує, з одного боку, любов, піклування, тривогу та біль, з іншого – можливість спротиву, активних дій для захисту своєї землі, родини, дітей, наполегливість, витривалість, силу духу, здатність змінюватися заради виживання сім'ї, роду, нації. Жінки, які втрачають своїх синів або чоловіків на війні, стають уособленням національного страждання й водночас надії – надії те, що ця жертва не була марною, сподівання на мир, відродження, продовження життя. Цей психотип та архетип використані авторками для уособлення трагедії війни через такі мотиви, як турбота, очікування, горе, боротьба, прагнення до справедливості, відтворення.

У сучасній жіночій українській драматургії про війну жінка постає Берегинею. Незважаючи на отримані психотравми, депресію та страхи, вона невпинно опікується дітьми, родиною, хворими, старими батьками, усіляко допомагає оточенням, сусідам, пораненим, незнайомим, але страждаючим людям. У драмі А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі» (2022) діють та промовляють дві частини однієї особистості: Тіло, яке повинно доглядати за трьома малолітніми дітьми, виконувати домашні обов'язки й забезпечувати існування родини, та Душа, що постійно повертається до тих місць, де окупанти коять звірства, чинять насилля, захоплюють рідну землю та вбивають її націю.

Жінки-матері захищають своїх дітей, піклуються про їхнє фізичне та психологічне виживання: з цією метою вони створюють психотерапевтичні дитячі казки та фантазійних персонажів, знаходять у національному минулому героїчні приклади, які надихають дітей та підлітків, допомагають їм знайти нові смисли для виживання та перемоги над своїми страхами й невпевненістю (І. Гарець «Непереможняшка», А. Галас «Жив-був півник», Ра Лана «Війна, я закреслю тебе!» (2022), О. Гриценко «Молочайник» (2023)).

У драмі А. Галас «Жив-був півник» головна героїня – селянка Тоня – піклується про свою родину (старого батька та сина-підлітка), що живе в оточеному росіянами селі.

Жінка годує партизан, плете маскувальні сітки, у критичній ситуації дає опір російському солдатові. Вона активна, смілива, рішуча, у ситуаціях протидії окупанту – хитра та винахідлива. Українська родина протиставляє свою любов до дітей ставленню до нащадків російських матерів, які за першої ж нагоди здатні відмовитися від синів, відправити їх на війну в обмін на гроші та «Жигулі».

Образ жінки-матері виростає в багатьох п'єсах до архетипу Великої Матері. В інтерпретації К. Г. Юнга (Jung, 2013) цей найважливіший та найглибший із усіх структур у колективному несвідомому архетип символізує принцип жіночності й материнства в позитивних та негативних його проявах – як життєдайної, так і загрозової сили. Архетип Великої Матері асоціюється з божествами родючості, землі, води, бачиться як джерело життя взагалі та як матері для дитини зокрема (Neumann, 2015, с. 211-227).

У сучасному українському прочитанні цей архетип пов'язаний із колективним досвідом нації, з її простором травматичної пам'яті (війни, репресії, голодомори, еміграції та інші історичні випробування) – А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі» (2022), Т. Киценко «Баба Тоня», М. Смілянець «Борщ. Рецепт виживання моєї прабабці» (2022), І. Гарець «Садити яблуни», О. Гапєєва «Текст про росіян», О. Мацюпа «Смоковниця» (2023) та ін.

У героїнь українських п'єс активно відбувається процес актуалізації родової пам'яті. Вони не тільки згадують конкретні, закарбовані в їхній пам'яті стратегії виживання своїх прапращурів (де і як ховати дітей від обстрілів, як сушити сухарі та здобувати їжу, які особливості національної страви борщу в різних регіонах України і чому прабабусі дбайливо зберігали ці рецепти та передали своїм нащадкам) і таким чином ментально приєднуються до колективного напівсвідомого й неусвідомлюваного нації, починають активувати генетично передані їм національні коди, самостійно вибудовувати та генерувати аналогічні вітальні принципи існування в екстремальній дійсності.

У вирі війни, у ситуації катастрофи зв'язок сучасних жінок із колективним досвідом нації стає джерелом нездоланої вітаїстичної

сили українства та допомагає набути власної суб'єктності й ідентичності. Так, у центрі трагікомедії О. Мацюпи «Смоковниця» образ фікуса уособлює для трьох поколінь жінок одного роду зв'язок з пращуркою, родинну історію та транспоклінневу травму. За допомогою квітки з вазону мати бабки головної героїні п'єси Саші врятувалася в Кривому Розі в часи Другої Світової війни від переслідувань фашистів за поширення антинацистських агіток. І тепер, у період повномасштабного вторгнення в Україну рашистів, цей символ незламності та спротиву допомагає жінкам роду триматися, єднатися, підтримувати інших та допомагати (навіть незнайомим співвітчизникам та місцевим мешканцям) у вимушеній тимчасовій еміграції в Німеччині. Наприкінці драми, усвідомивши вітаїстичний смисл колективного міжпоколінневого історичного досвіду, Саша пропонує біженками утворити «клуб історій», «щоб їх не забути, не викинути, не применшити, не знецінити. Історію кожної людини треба пам'ятати, розповідати, записувати, переказувати дітям, внукам <...> в колі болі, сліз, іноді сліз радості...» (Мацюпа, 2023, с. 20).

Зауважимо принагідно, що про цю стратегію «проживання» колективної пам'яті народу, усвідомлення ним національної ідентичності писав відомий австрійський журналіст, письменник та дослідник історії східноєвропейського єврейства Мартін Поллак: «<...> не можна піддаватися спокусі просто позбутися тих чи тих національних наративів, виєлімінувати їх із пам'яті <...> Усе треба сказати, висловити, записати, яким би болючим воно не було. Варто розповісти всі історії, не замовчувати жодної трагедії» (Поллак, 2018, с. 211).

А. Галас в «Хроніках евакуйованого тіла та загубленої душі» не тільки транслює досвід виживання покійної прабабусі та приєднується до простору національної травматичної пам'яті, а, найголовніше, шукає своє джерело енергії та надії, щоб отримати силу пережити актуальну історичну трагедію й знайти нові смисли для відтворення своєї індивідуальності, суб'єктності, національної ідентичності (за сюжетом дуодрами – з'єднати Тіло з Душею та розшукати «втрачений сміх»): «Бабусю, як тобі вдалося через це про-

йти і не втратити віру і людяність?» (Галас, 2022, с. 2), «Моя бабуся часто сміялася, то, може, і я зможу?» (Галас, 2022, с. 2).

Найяскравіше образ жінки-Великої Матері, на нашу думку, втілений у ліричній індивідуальній нарації І. Гарець «Садити яблуні». Героїня саджає яблуневі дерева та опікується ними й турбується про свою сім'ю, односельців, біженців, надаючи їм допомогу, переживаючи разом з ними їхні трагедії та біль, плекаючи надію на нашу швидку Перемогу й на розквіт післявоєнної України. «Я думаю, може, це я винна, що почалася війна? Може, мої думки про новий яблуневий сад були зчитані абсолютним злом, Мордором, якому не до смаку все, що любить, творить, породжує. Яке віками знищує те, що може радувати та дарувати життя?» (Гарець, 2022, с. 3). Перед нами Мати, місія якої на цьому світі давати нове життя, виношувати та виховувати дітей, зберігати та передавати наступним поколінням родинну пам'ять: «На 256 лютого, попри війну, постійні повітряні тривоги, бомбардування, відсутність світла і Інтернету, в мене є садочок зі 100 маленькими яблуньками. Вони чекають на свою весну і Перемогу» (Гарець, 2022, с. 3).

Образ матері та архетип Великої Матері (за К.-Г. Юнгом), втілені в героїнях сучасних українських драм, є символом духовної сили та стійкості. Ці фемінні образ та архетип асоціюються з колективним досвідом нації, який включає в себе ідеї про виживання, спадковість та збереження національної ідентичності.

#### 4. Жінка-біженка.

Жінки-біженки, що змушені залишати свої домівки через бойові дії, посідають особливе місце в сучасних драмах. Їхні історії розповідають важкі умови життя за кордоном, втрату рідних, майна, звичного кола спілкування, емоційну вразливість і необхідність адаптуватися до нових обставин. Ці персонажі демонструють психологічний і фізичний вплив війни на цивільних, піднімаючи питання про емоційну та психічну стійкість, людську витривалість і гідність (наприклад, п'єси Т. Пугач «Діалоги», О. Анненко «Люби мене-не-покинь» (2022), О. Мацюпи «Смоковниця», К. Холод «Девіліштрассе» (2023), І. Бесчетнової «Монолог біженок», О. Глапшун «Смуток вечірного сонця» (2024)). Образ жін-

ки-біженки перетинається в текстах з іншими жіночими ролями – волонтерки, матері, жертви, спостерігачки – і вбирає в себе деякі їхні риси та характеристики.

Звертає на себе увагу те, що українські біженки, зображені в сучасній українській драматургії, розкриваються здебільшого через діалоги (Т. Пугач «Діалоги», О. Глапшун «Смуток вечірного сонця») або монологи (І. Бесчетнова «Монолог біженок»). Обрана нарративна стратегія дає змогу авторкам у невеликих за обсягом поліфонічних текстах створити узагальнений образ жінки за кордоном – побутово невлаштованої, соціально дезадаптованої, з розірваним на шматки серцем, з комплексом провини за те, що «втекла», що не загинула, а вижила й у безпеці, але разом з тим вимушеної всміхатися, коли хочеться плакати, нескінченно дякувати благодійникам, які дали їй притулок, та жити за їхніми правилами тоді, коли більш за все жінка відчуває потребу в усамітненні й спокої.

Важлива тенденція сучасної української жіночої драматургії – створення авторками психотерапевтичних казок та історій для дітей, які підтримують малечу у важких психотравматичних ситуаціях – переживання складних процесів адаптації до закордонного життя та пошуку нових стимулів для існування та життєтворчих смислів. Так, у казці-фентезі Я. Зеленської «Бачили тут їжачка?» (2023) семирічний Андрійко, який загубився у новому великому місті за кордоном і шукає маму, заради свого повернення до неї повинен проявити неабияку сміливість, навчитися комунікувати з їжачком, псом та велетнем-поліцейським і приймати від них допомогу. Восьмирічна Маргарита в казці І. Феофанової «Маргарита та ведмедики» (2023) врятувалася з затопленої Каховки та разом з мамою переїхала до польського Перемішля, але подумки залишилась у рідному місті з улюбленою іграшкою – плюшевим ведмедиком. Польські бронзові ведмедики, які ночами оживали та розмовляли з дівчинкою, допомогли їй зцілитися від психологічної травми та навчитися радіти сьогоденню й без страху зазирати в майбутнє.

### 5. Жінка-жертва.

З 24 лютого 2022 року кожна українку можна вважати жертвою насильства, агресії

й геноциду. Усі без винятку жінки в українських п'єсах про війну так чи інакше марковані як жертви – символи страждання й незахищеності. У творах Н. Захоженко «Я, війна і пластикова граната», П. Пушкіної «Дорога 2222», О. Астасьєвої «Словник емоцій воєнного часу», О. Мацюпи «Modus imperativus», І. Бесчетнової «А\*» (2022) та інших творах акумульовано типові історії про трагічну реальність, закарбовано нові гендерні ролі, описано різні стратегії виживання, йдеться про криваву колективну травму нації, про думки, страхи, самотність та довгий шлях жінки в нікуди.

Особливою міткою на мапі пам'яті жертв рашизму став, беззаперечно, Маріуполь. У пронизаному жахом та болем вербатимі К. Пенькової «Марафон «російська рулетка» (2022) переселенка з Донецька, намагаючись врятувати двох своїх дочок, вимушено стала військовою медсестрою в бункері під маріупольською лікарнею. Її жіноча особиста історія проходження через маріупольське пекло виявилася щасливою. Але це доводить тільки те, що кожен маріуполець зіграв 2022 року в справжню «російську рулетку», бо він був тільки безпорадною жертвою без можливості самостійного вибору шляху та прийняття усвідомленого рішення стосовно свого майбутнього.

Інакше склалася доля в мешканки Маріуполя Марти в пронизливому трагедійному етюді-перформансі Є. Петровської «Риби не плачуть» (2023), яка разом з чоловіком та двома дітьми намагалася вирватися з оточення. Автівка родини була обстріляна, і вижила тільки вона та її рибка в маленькому акваріумі. Після цього Марта уявляє себе рибою, бо людиною жити боляче: «Риби не плачуть. Вони раніше плакали. А потім усі сльози виплакали, і море стало солоним. І рибам більше нема чого плакати. Бо на землі солі не вистачає. Особливо, коли війна» (Петровська, 2023, с. 4). Авторка актуалізує в нарації також тему пам'яті: Марта мріє мати риб'ячу пам'ять, щоб пам'ятати про загиблого чоловіка і дітей усього 5 секунд, а потім знову все забувати. «Найстрашніше – це пам'ять. Не смерть, ні. І не голод. Ні. Пам'ять» (Петровська, 2023, с. 8).

## 6. Спостерігачка/ хронікерка/ жінка-аналітик.

Це жіноче амплуа дуже важливе для документування подій війни та її наслідків, для збереження й передачі пам'яті майбутнім поколінням. По суті, кожна авторка та переважна кількість героїнь п'єс спостерігають за подіями та транслують інформацію, а також зіставляють її з особистим чи міжпоколінним родинним досвідом та доходять певних висновків.

Кілька п'єс написано драматургинями як відповідь на питання, поставлене Театром Драматургів: «Чому я не хочу бути люб'язною з тими, хто прийшов мене вбити?» (О. Гапєєва «Текст про росіян», О. Гриценко «Як не стати кацапом», Л. Тимошенко «Моя тара» (2022)). У цих монологів жінки, спираючись на колоніальний травматичний досвід пращурів і свій особистий, сміло та рішуче розвінчують розхожі імперські наративи та міфи про «братерство» двох народів, «духовні скрепи» («богоізбранність», «веліка душа» та «переізбиточна любов») (Гапєєва, с. 7).

Нараторка з твору А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі», перекладачка й письменниця за фахом та покликом душі, до початку повномасштабного вторгнення відчувала неабияку насолоду від своєї праці. Але тепер тіло заціпеніло від жаху та болю: «Кожного дня тіло слухає багато історій від людей, що втікають від війни, але писати про них не може. Може тільки фіксувати те, що бачить навколо» (Галас, 2022, с. 8). Між тим вилікуватися від болю й передати нащадкам правду й код національної ідентичності можна лише через вербалізацію колективного травматичного досвіду. І жінка планує в майбутньому відновити, підтримувати та плекати міжпоколінневий зв'язок: «Колись я буду розповідати внукам, як розповідала мені моя прабабуся. Я напишу про ті історії, які вечорами розповідали мені зовсім чужі, але такі рідні люди. Зараз я можу писати тільки про те, що відчуваю цієї миті. Все інше занадто болить і не дозволяє висловлювати себе словами» (Галас, 2022, с. 8).

Практичні психологи та психіатри, які працюють з травмою та ПТСР, у своїх розвідках зазначають, що кожна травмована людина переживає три послідовні реакції на подію, що

травмує: гостру реакцію на стрес (до кількох годин після шоку), гострий стресовий розлад (до одного місяця) та посттравматичний стресовий розлад, який може тривати від одного місяця до невизначеного терміну, якщо травму не пропрацювати, передусім не «проговорити», не вербалізувати (Herman, 2022, р. 228–235; Cohen, Mannarino&Deblinger, 2017, р. 49–51). Важко сказати, скільки разів кожен українець пережив всі ці фази травми, нескінченні години жаху, болю, безнадійності. Але кожна непропрацьована травма додається до колективної психотравми нації, і вже «тисячоліття неперепрацьованого людського болю створює життя у відокремленості» (Hübl& Jordan, 2020, р. 114). Як відомо, у класичному психоаналізі існує усталене поняття «talkingcure» («лікування через проговорення»), яке ввели З. Фройд та Й. Брейер. Цей принцип для пропрацювання неусвідомлюваних конфліктів, страхів, невпевненості, екзистенційних кризових станів та міжпоколінневих травм використовують у когнітивно-поведінковій, екзистенційній, клієнт-центрованій (гуманістичній) терапії та гештальт-терапії.

Жіночі драматургічні оповіді, в основу яких покладено особисті та узагальнені реальні історії, документальні свідчення та документи, стали потужним механізмом не тільки публічного оприлюднення звірств країни-агресорки, її геноцидних політики та практик, але й колективного опрацювання травматичного досвіду, тоталітарних та колоніальних аберацій, пошуку усвідомленої національної ідентичності.

**Висновки.** Сучасна українська драматургія на сьогоднішньому етапі не лише документує історичні події, відображає емоційні переживання, психологічні травми й кризи суспільства, яке перебуває в стані війни, але й намагається осмислити (і переосмислити) їх через призму жіночого досвіду, приділяючи увагу особистим та колективним трагедіям, внутрішнім конфліктам та актуалізованій родовій пам'яті. Індивідуальні жіночі театральні перформативні нарації допомагають глибше зрозуміти, як війна змінює людей, особливо жінок, і як вона впливає на їхнє життя, психіку та суспільні ролі, а також слугує інструментом діалогу між громадянами, та сприяють національній ідентифікації.

У сучасній жіночій українській драматургії виокремлення ампула захисниці Батьківщини, волонтерки, матері, біженки, жертви та нараторки свідчить про суттєву зміну традиційних гендерних ролей та значний вплив екстремальної, кризової ситуації на фемінно-маскулінні стратегії поведінки жінок. Ці ролі показують, що жінка в суспільстві воєнного стану виконує функції, які раніше вважалися суто чоловічими, такі, як участь у бойових діях або активна громадська діяльність, її стратегії поведінки стають більш гнучкими й адаптивними. Жінка в сучасній драматургії може бути сильною й незалежною, виконуючи роль воїна або волонтерки, але водночас зберігати традиційні фемінні якості, такі, як материнство, емпатія, піклування про родину, слабких та нужденних.

Розмивання жорстких гендерних меж, створення нових, більш комплексних моде-

лей жіночої поведінки, втілене в постатях героїнь театральньо-перформативних нарацій українських драматургинь, органічно співіснує з іншою тенденцією – актуалізацією символічного образу Березини Роду та архетипу Великої Матері, що сприяє пропрацюванню колективних транспоклінневих травм, активації зв'язків з родом і пам'яттю предків, процесів усвідомленої національної ідентифікації й розриву з колоніальним минулим.

Перспективою подальших досліджень стане аналіз сучасних українських п'єс про російсько-українську війну для підлітків і дітей та створених драматургинями наративних кейсів (на кшталт казкотерапевтичних текстів), спрямованих на подолання психотравм і успішну адаптацію маленьких українців за кордоном.

#### ЛІТЕРАТУРА

- Блок Н.** Вибери кращу версію. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/vybery-krashchu-versiyu> (дата звернення : 27.08.2024).
- Бондарева О. Є.** Віртуальна драматургічна антологія «Неназвана війна» Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса : Нове художнє слово про війну. *Тенденції розвитку філологічної освіти в добу цифровізації: європейський та національний контексти* : колективна монографія. Рига : «Baltija Publishing», 2023. Р. 107–130. DOI :10.30525/978-9934-26-303-3-6.
- Бондарева О. Є.** «Закрите небо» Неди Нежданої : війна, пам'ять, травматичний жіночий досвід, усвідомлена деколоніальність. *Літературний процес : методологія, імена, тенденції. Збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2023. № 21. С. 14–25. DOI : 10.28925/2412-2475.2023.21.2.
- Бондарева О. Є.** Ландшафти та топоси війни у сучасній українській драматургії. *Війна і література. Збірник праць Міжнар. наук. конф. 27–28 квітня 2023 р.* Черкаси : Видавець Юлії Чабаненко, 2023. С. 55–72.
- Бондарева О. Є.** «Драма панорама 2023» – новий формат українських драматургічних антологій. *Modern Philology: Theory, History, Methodology* : Scientific monograph. Riga: «Baltija Publishing», 2024. Vol. 1. Р. 56–79. DOI : 10.30525/978-9934-26-425-2-27.
- Галас А.** Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/khroniky-zahublenoyi-dushi> (дата звернення : 27.08.2024).
- Гапєєва О.** Текст про росіян. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/tekst-pro-rosiyan> (дата звернення : 27.08.2024).
- Гарець І.** Садити яблуни. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/sadyty-yabluni> (дата звернення : 27.08.2024).
- Мацюпа О.** Смоковниця. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/smokovnytsya> (дата звернення : 27.08.2024).
- Петровська Є.** Риби не плачуть. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/ryby-ne-plachut> (дата звернення : 27.08.2024).
- Поллак М.** Топографія пам'яті. Львів : Човен, 2018. 216 с.
- Синчак Б.** Прямоефірна інформаційна війна та російсько-українська війна 2022 на медійному плацдармі. *Теорія і практика журналістики. Український Інформаційний простір*. 2022. Вип. 10. С. 85–97. DOI : 10.31866/2616-7948.10.2022.269826.
- Юган Н. Л.** Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв*. 2019. № 2. С. 341–345. URL: <https://journals.urau.ua/visnyknakkkim/article/view/177715> (дата звернення: 27.08.2024).

- Cohen J. A., Mannarino A. P., Deblinger E.** Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents. Second Edition. The Guilford Press, 2017. 356 p.
- Herman J. L.** Trauma and Recovery. Paperback. Basic Books, 2022. 480 p.
- Hübl T., Jordan J.** Avritt Healing Collective Trauma : A Process for Integrating Our Intergenerational and Cultural Wounds Hardcover. Sounds True, 2020. 304 p.
- Neumann E.** The Great Mother – An Analysis of the Archetype. Princeton University Press, 2015. 624 p. (Mythos: The Princeton/Bollingen Series in World Mythology, Band 47).
- Jung C.** The Archetypes and the Collective Unconscious. English edition. Important Books, 2013. 52 p.
- Yuhan N.** Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). *The 1<sup>st</sup> International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (May, 19–20, 2023; Vancouver, Canada)*. A. T. International, 2023. P. 179–197. DOI : 10.51582/interconf.19-20.05.2023.018.

## REFERENCES

- Blok, N.** (2023). Vybery krashchu versiiu [Choose the Best Version]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/vybery-krashchu-versiyu> [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). Virtualna dramaturhichna antolohiia «Nenazvana viina» Natsionalnoho tsentru teatralnoho mystetstva imeni Lesia Kurbasa: Nove khudozhnie slovo pro viinu [The Unnamed War, a Virtual Playwright's Anthology by the Les Kurbas National Center for Theater Arts: A New Artistic Word about the War]. *Tendentsii rozvytku filolohichnoi osvity v dobu tsyfrovizatsii: yevropeyskyi ta natsionalnyi konteksty – Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: a collective monograph*, (pp. 107–130). «Baltija Publishing». Ryha. DOI:10.30525/978-9934-26-303-3-6 [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). «Zakryte nebo» Nedy Nezhdanoi: viina, pam'iat, travmatychnyi zhinochyi dosvid, usvidomlena dekolonialnist [Neda Nezhdana's Closed Sky: War, Memory, Traumatic Women's Experience, and Conscious Decoloniality]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii. Zbirnyk naukovykh prats (filolohichni nauky) – Literary process: methodology, names, trends. Collection of scientific papers (philological sciences)*, 21, 14–25. DOI:10.28925/2412-2475.2023.21.2 [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). Landshafty ta toposy viiny u suchasni ukrainskii dramaturhii [Landscapes and Topoi of War in Contemporary Ukrainian Drama]. *Viina i literatura. Zbirnyk prats Mizhnar. nauk. konf. 27–8 kvitnia 2023 r. – War and literature. Collection of works of the International of science conf. April 27–28, 2023*, 55–72. Vydavets Yulii Chabanenko [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2024). «Drama panorama 2023» – novyi format ukrainskykh dramaturhichnykh antolohii [«Drama Panorama 2023» is a New Format of Ukrainian Drama Anthologies]. *Modern Philology: Theory, History, Methodology : Scientific monograph* (Vol. 1), (pp. 56–79). «Baltija Publishing». Ryha. DOI:10.30525/978-9934-26-425-2-27 [in Ukrainian].
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Deblinger E.** (2017). Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents. Second Edition. The Guilford Press. Herman, J. L. (2022). *Trauma and Recovery*. Paperback. Basic Books [in English].
- Halas, A.** (2022). Khroniky evakuiovanoho tila ta zahublenoi dushi [Chronicles of an Evacuated Body and a Lost Soul]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/khroniky-zahublenoyi-dushi> [in Ukrainian].
- Hapieieva, O.** (2022). Tekst pro rosiian [Text about Russians]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/tekst-pro-rosiyan> [in Ukrainian].
- Harets, I.** (2022). Sadyty yabluni [Planting Apple Trees]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/sadyty-yabluni> [in Ukrainian].
- Herman, J. L.** (2022). Trauma and Recovery. Paperback. Basic Books [in English].
- Hübl, T. & Jordan, J.** (2020). *Avritt Healing Collective Trauma: A Process for Integrating Our Intergenerational and Cultural Wounds Hardcover*. Sounds True [in English].
- Jung, C.** (2013). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. English edition, Important Books [in English].
- Matsiupa, O.** (2023). Smokovnytsia [The Fig Tree]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/smokovnytsya> [in Ukrainian].
- Neumann, E.** (2015). *The Great Mother – An Analysis of the Archetype*. Princeton University Press [in English].

- Petrovska, Ie.** (2023). Ryby ne plachut [Fish Do not Cry]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/ryby-ne-plachut> [in Ukrainian].
- Pollak, M.** (2018). *Topohrafiia pamiaty [The Topography of Memory]*. Lviv: Choven [in Ukrainian].
- Synchak, B.** (2022). Priamofirna informatsiina viina ta rosiisko-ukrainska viina 2022 na mediinomu platsdarmi [Live Information Warfare and the Russian-Ukrainian War of 2022 on the Media Platform]. *Teoriia i praktyka zhurnalistyky. Ukrainskii Informatsiinyi Prostir – Theory and practice of journalism. Ukrainian Information Space, 10*, 85–97 [in Ukrainian].
- Yuhan, N. L.** (2019). Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoho suspilstva zasobamy teatru [Formation of the National Identity of Ukrainian Society by Means of Theater]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury ta mystetstv – Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts., 2*, 341–345. Retrieved August 27, 2024, from <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/177715> [in Ukrainian].
- Yuhan, N.** (2023). Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). *The 1<sup>st</sup> International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (May, 19–20, 2023; Vancouver, Canada)*. A. T. International (pp. 179–197). Vancouver. DOI: 10.51582/interconf.19-20.05.2023.018 [in English].